

DE GRENZEN VAN 'S HEERWOUTERMANSAMBACHT

door J.B. DREESEN

Bij de beschrijving van 's Heerwoutermansambacht gaat men meestal uit van de toestand na het beleg van Oostende (1601-1604). Deze voorstelling heeft echter als groot nadeel dat ze historisch onjuist is.

De eerste vermeldingen van 's Heerwoutermansambacht dateren van mei 1250. Twee teksten refereren hiernaar (1).

"Infra officia domini Woutermanni, Camerari vel domini de Ghistella" en "in officio domini Woutermanni de Gandavo, militis". (binnen het ambacht van heer Wouterman, Camerlinck... de heer van Gistel) en (in het ambacht van de heer Wouterman van Gent, ridder).

Waarom het ambacht naar Wouterman genoemd werd vernemen we uit een overeenkomst die Margareta, graven van Vlaanderen en Henegouwen, in 1266 sloot met "WATERMAN DE GANT, CHEVALIER" betreffende.... "dendroit les droitures ke li devant dis chevalier avoir a Ostende, ancois ke la ville fust franchise et mise en loi" (de rechten die voornoemd ridder over Oostende had voor dat deze laatste tot stad verheven werd)... (2).

Hieruit blijkt duidelijk dat Wouterman van Gent zekere rechten had over Oostende voor deze laatste een stedelijk statuut kreeg. Meteen is dit een aanduiding dat Oostende, geënclaveerd in een gebied dat in het Oud Regime Woutermansambacht genoemd werd, voordien tot het rechtsgebied van Wouterman van Gent behoorde. Voor een reden die ons voorlopig ontgaat werd deze overeenkomst op 29 juni 1270 hernieuwd (3). Het is de, tot nog toe oudst gekende grenscorrectie van 's Heerwoutermansambacht. Het ambacht bleef in handen van de WOUTERMANSSEN tot in 1494.

Voor een beter begrip van de evolutie is een overzicht van de verschillende heren van dit ambacht van nut.

Wij beginnen bij WOUTERMAN van GENT die we gemakshalve WOUTERMAN I zullen noemen. Hij was een zoon van de burggraaf ZEGER II van Gent. Hij wordt voor het eerst vermeld in 1214 en verdwijnt uit de bronnen na 1261. In juni 1229 draagt hij voor het eerst de bijnaam MAN. Gevoegd wij WOUTER, zijn echte voornaam, gaf dit de eigenaardige vorm WOUTERMAN.

Hij verschijnt in het Brugse Vrije in 1226 en heeft daar vaste voet gevat. Zijn naam werd zelfs gegeven aan het ambacht waarvan hij, en later zijn afstammelingen, SCHOUT en WOUTERSCHOUT zijn (4). Voor 1300 was dit in het Brugse Vrije uitzonderlijk. Van de 35 ambachten waren er 33 genoemd naar een parochie die er deel van uitmaakte en slechts twee droegen de naam van een hoog hofambtenaar; van Camerlinck en van Wouterman van Gent.

WOUTERMAN II is vrij goed gekend. Vermoedelijk de zoon van Wouterman I was hij schepen van het Brugse Vrije van 1265 tot 1274 en ook schout en waterschout van 's Heerwoutermansambacht. Op grond van deze functie kan "Waterman de Gant, chevalier" in 1266 en 1270 schadevergoeding vragen voor het verlies dat hij leed door de oprichting van de stad Oostende. Zijn naam komt voor als medeondertekenaar van zeer veel acten uit die periode (5).

WOUTERMAN III, vermoedelijk zoon van II, wordt vermeld in het akkoord tussen de stad Oostende en 's Heerwoutermansambacht voor

het uitdiepen en verbreden van de eerste Oostendse Watergang (6). WOUTERMAN IV, vermoedelijk zoon van III, kennen we uit het oudst bekende register van de grafelijke Burg van Brugge en dat dateert uit circa 1330 (7).

WOUTERMAN V, vermoedelijk zoon van IV, komt voor in het register grafelijke lenen van 1365 (8).

WOUTERMAN VI, zoon van V, werd als "Wouterman van Ghent, de jonghe" boven de naam van Wouterman V ingevoegd in het register grafelijke lenen van 1365 (9).

WOUTERMAN VII, vermoedelijk zoon van VI, komt voor in het Leenregister van 1435 (10).

WOUTERMAN VIII, vermoedelijk zoon van VII, staat geboekt in het register van 1468. Het leengoed bevat nog steeds dezelfde delen als in 1435 (11).

WOUTERMAN VIII heeft enkele jaren na 1468 zijn leen verkocht. Het register boekt als opvolger "DIERIC VAN HALEWYN per coop". Maar een familielid van Wouterman van Gent kon zijn rechten als erfgenaam doen gelden en het leengoed in zijn bezit krijgen. Dit was enen "JAN VAN GHENT by NAERHEDE" (Naerhede = het aan iemand verwant zijn, vandaar het uit bloedverwantschap voortvloeiende recht van naasting). JAN VAN GENT overleed in 1494.

De volgende leenhouder was "PIETRE DE CRANE per mortem anno 1494" (12).

Hier eindigde dus het leenhouderschap van de WOUTERMANSEN van GENT over het 's Heerwoutermansambacht. Het ambacht zou zijn naam echter behouden tot aan de radicale hervormingen op het einde van de 18de eeuw.

De vraag die hier een antwoord moet krijgen is die van de grenzen van 's Heerwoutermansambacht voor het beleg van Oostende. Twee archiefstukken van voor het beleg geven ons hier een antwoord op.

Als eerste vernoemen we een kaart die oorspronkelijk in 1553 getekend werd, en vervolgens op 2 maart 1652, 17 mei 1720 en 4 januari 1766 gecopieerd werd door diverse landmeters die elkaar opgevolgd hadden. Deze kaart draagt als titel "De kaart van 's Heerwoutermansambacht met de speyen, sluizen en overdrachten" (13).

Hierop worden als grenzen aangegeven :

- aan de oostkant de Dijk van de Blankenbergse Watering.
- aan de zuidkant de Leet ofte Ieperleet.
- aan de westkant de Zideling (de latere Steense Dijk) die ter hoogte van PANNEVOXHOUCK in zuidwestelijke richting de parochie van Sinte Mariekerke gaat omvatten en voor dit laatste gedeelte de CLEENE SYDE WECHÉ wordt genoemd.
- aan de noordkant de Dijk van het Brugse Vrije.

Van deze eenvoudige, maar voor dit betoog belangrijke kaart drukken we hiernaast een copy af.

Als tweede referentie hebben wij de Ommeloper van 's Heerwoutermansambacht uit 1559. Deze volgt in zijn beschrijving nauwkeurig de grenzen aangegeven op de kaart van 1553. Deze Ommeloper deelt het Ambacht in 41 beginnen waaronder begrepen de Stede van Oostende (de Nieuwe Stad) als het 38ste begin. Over de oude stad wordt niet gesproken alhoewel ze nog bestond. Ze behoorde echter niet tot het rechtsgebied van het Vrije (14).

Volgens de kaart en de Ommeloper bevatte 's Heerwoutermansambacht de volgende parochies en delen van parochies :

- de parochie van Zandvoorde, volledig.
- de parochie van Sinte Katelijne-West, volledig.
- de parochie van Sinte Mariekerke, volledig.
- een deel van Bredene, Bredene Houck genaamd.
- een deel van Oudenburg, Oudenburg Houck genaamd.
- het gedeelte Nieuwe Stad Oostende.

Dr. WARLOP vermeld ook nog een deel van Ettelgem, maar daarvan is op de Ommeloper van 1559 niets van terug te vinden. Hij spreekt echter over de 13de eeuw. Op 3 eeuwen (1250-1559) kan veel gebeurd zijn (15).

Misschien kan een nog bestaand deel van een oudere Ommeloper van 's Heerwoutermansambacht uit 1473 (copy van 1575) dit bevestigen. Deze Ommeloper bevat enkel de beschrijving van de 14 eerste beginnen. We hadden echter nog geen gelegenheid hem te onderzoeken (16).

Welke zijn nu de latere wijzigingen die 's Heerwoutermansambacht onderging ?

Over de afsplitsing van Oostende (Oude Stad) omstreeks 1265 spraken we reeds.

Na het beleg van 1604 werd de grens tussen Oostende (Nieuwe Stad) en het Brugse Vrije herzien en verlegd tot ter hoogte van het huidige Hazegras.

Bij de heraanleg of versterking van de Steense Dijk omstreeks 1608 werden het 29ste en 30ste begin van Sinte Katelyne-West en het 31ste begin van Sinte Mariekerke (alles dat west van de Steense Dijk lag) bij Camerlinckxambacht gevoegd (17).

Op welke basis dit gebeurde kunnen we enkel maar gissen. Heeft het te maken met het feit dat de erfopvolging van de Woutermansen in 1494 stopte ? Was het omdat het gebied ten oosten van de Steense Dijk nog 150 jaar schorre zou blijven ? Voorlopig moeten we het antwoord schuldig blijven.

Het 29ste en het 30ste begin werden bij Stene gevoegd. Door deze gebiedsuitbreiding reikte Stene vanaf dat ogenblik tot aan het Terstreepvlietken (latere Albertgeleed, iets ten zuiden van wat nu de Nieuwpoortsesteenweg is).

Van belang was ook een beslissing die bisschop CAIMO van Brugge in 1761 nam als gevolg van de indijking van de Sint Catharinapolder omstreeks 1750.

De ingedijkte polder geraakte geleidelijk aan bevolkt en had parochiale zorgen nodig. De bisschop ordonneerde dat de communicanten zuid van wat de huidige Leffingestraat is bediend moesten worden door de pastoor van Stene en die aan de noordkant door de pastoor van Mariakerke.

In 1764 ordonneerde hij dat de tiendeheffers van gezeide parochies (de abdijen van Vicogne en St Rikiers) 18 ponden aan de twee pastoors moesten betalen, 8 pond aan de pastoor van Mariakerke en 10 pond aan de pastoor van Stene. Vicogne droeg hiervoor 2/3 bij en St Rikiers 1/3.

Het besluit van 1761 voorzag ook nog dat de pastoor van Stene de Zandvoortse parochianen noord van de Gauwelozekeek moest bedienen. Hier was Oudenburg tiendeheffer en zij moesten jaarlijks 36 gulden courant betalen aan de pastoor van Stene. Groeide het

aantal aan tot 50 dan moesten er 50 gulden betaald worden. Verder waren er nog enkele woonsten die tot de parochie van Bredene behoorden. Die werden ook door de pastoor van Stene bediend. Maar een paar jaar later kloeg hij over het feit dat hij voor deze prestatie nog niet betaald was geworden (door de abdijen van Vicogne en St. Rikiers).

Voorts bezaten de pastoors van Stene en Mariakerke de helft van de inkomsten van de "gestrueerde" kerk van Sinte-Katelyne West. In 1780 kreeg iedere pastoor 16 ponden van de tiendeheffers (18). Op deze wijze kreeg Stene vat op een deel van 's Heerwoutermansambacht, ambacht waartoe het nooit behoord had.

Anderzijds breidde Mariakerke zijn grondgebied uit tot aan de huidige Rogierlaan.

Uit het voorgaande blijkt dat 's Heerwoutermansambacht er voor het beleg anders uitzag dan erna en dat het grootste gedeelte van Sinte-Katelyne West na 1761 werd ingepalmd door Stene en Mariakerke.

Dit is de bedoeling van deze bijdrage.

Bronnen

1. R.A. Brugge. Oorkonde blauw nr. 7.113 en aanwinsten nr. 250/3.
2. A. Rekenkamer Rijsel. 1ste Cart. Vlaanderen. Serie 1.56 stuk nr. 86.
3. A. Rekenkamer Rijsel. 1ste Cart. Vlaanderen. Serie 1.561 stuk nr. 103.
4. Dr. E. WARLOP. De Vlaamse Adel. 1968 II. blz. 240 over Wouterman.
5. R.A. Brugge. Diverse oorkonden in de reeks blauw.
6. M. COORNAERT. Een bijdrage tot de Historische Geografie van het Westvrije. In Westvl. Archeologica nr. 1/1985. blz. 7.
8. *ibid.*
9. *ibid.*
10. *ibid.*
11. *ibid.* blz. 8.
12. *ibid.*
13. R.A. Brugge. Kaarten en plannen nr. 488.
14. R.A. Brugge. Watering Blankenberge. nr. 516 en 517.
15. Dr. E. WARLOP. De Vlaamse Adel. 1968 II. blz. 241.
16. R.A. Brugge. Acquisities 20 (5.984).
17. R.A. Brugge. Omlopers Peper nr. 450.
18. Fragmenta. 3de jg., blz. 219 tot 221.

LET OP

Op de fotobladzijde staat vermeld "Oostende uit het oosten gezien - ca 1963". Dit moet zijn : ca 1965 !

Inderdaad : het Paviljoen Fabiola (duidelijk te zien rechts op de foto) van het Militair Hospitaal werd pas in 1965 ingehuldigd. In 1963 was men zover nog niet.

Let ook op de nog desolate Dr. Eduard Moreauxlaan.